

УДК 658.003 (075.8)

*Коновалова О.В.,
к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту,
Криворізький економічний інститут
ДВНЗ «Криворізький Національний Університет»*

ДІАГНОСТИКА БАНКРУТСТВА ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА ТА УПРАВЛІННЯ ЙОГО ПЛАТОСПРОМОЖНІСТЮ

Постановка проблеми. Негативні тенденції економічної нестабільності часто призводять підприємство до банкрутства. В принципі, будь-яке управління так або інакше повинне бути антикризовим (профілактичним) і тим більше ставати антикризовим (оздоровлюючим) по мірі потрапляння підприємства в зону кризового та передкризового стану. Ігнорування цієї концепції може призвести до відчутних негативних наслідків, а її розуміння і запровадження в життя сприяє менш болісному проходженню кризових ситуацій. Саме тому так важливо постійно слідкувати за змінами у фінансовому стані підприємства, щоб не пропустити тривожні сигнали про погіршення його платоспроможності та обрати єдиний методичний підхід до проведення діагностики можливого банкрутства, аби вчасно йому запобігти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що проблема діагностики банкрутства підприємства в науковій літературі є дуже популярною і актуальною. Причому, проблема є настільки багатогранною, що її вирішенням займаються спеціалісти різних галузей економічних наук: фінансового аналізу, економічного аналізу, стратегічного аналізу, менеджменту, фінансового менеджменту тощо. Але, велика кількість публікацій з даної проблеми саму проблему не вирішує, бо є ряд принципових питань, щодо вирішення яких погляди науковців є різними.

Зокрема, серед науковців немає єдиної думки щодо використання результатів коефіцієнтного аналізу, наприклад, якою саме повинна бути система показників, що характеризує фінансовий стан підприємства. На сьогоднішній день в світовій практиці відомі десятки показників, що використовуються для оцінки його фінансово-майнового стану. Застосування набору тих або інших показників обумовлюється цілями аналізу, інформаційними потребами зацікавлених осіб.

Аналіз наукової літератури свідчить, що в авторів публікацій з питань побудови і розрахунку показників фінансового стану підприємства ще немає узгоджених думок щодо їх структури і типології [1-4; 8; 10-11].

Крім того, основне питання, яке хвилює як науковців, так і практиків після проведення аналізу фінансового стану підприємства – чи загрожує йому банкрутство? Можна зазначити, що в науковій літературі, що стосується цього напрямку аналізу, більше уваги приділяється саме діагностиці ймовірності банкрутства [7; 9], ніж питанням його недопущення. В цьому зв'язку, велику цікавість представляють собою праці вітчизняних та російських науковців Прохорової В. В., Кукукіної І. Г. та Астраханцевої І. А. [5; 6], в яких дається не тільки методика діагностики банкрутства, але й розроблена стратегія і тактика антикризового управління.

Постановка завдання. Отже, в умовах сучасної конкуренції зберегти фінансове здоров'я дуже нелегко. Якщо підприємство постійно не слідкує за своїми показниками, то дуже скоро з'ясується, що фінансові результати підприємства стали значно гіршими, ніж в попередньому періоді. В зв'язку з цим, виникає питання, що і як слід контролювати? Тому метою статті є обґрунтування необхідності регулярного моніторингу фінансового стану промислового підприємства для запобігання його банкрутству, а також формулювання основних положень його фінансової діагностики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для вирішення цього завдання, по-перше, необхідно вивчити основні бізнес-процеси підприємства, щоб потім спробувати їх змінити. Тому, в діагностиці підприємства існують два основних об'єкта аналізу:

- результати діяльності підприємства за період і його стан на поточний момент часу;
- основні бізнес-процеси підприємства.

Таким чином, формулюємо перше положення діагностики, яке визначає дві сфери прикладання зусиль:

- діагностика результатів діяльності і стану підприємства;
- діагностика управління підприємством (діагностика бізнес-процесів).

Є очевидним той факт, що не можна обмежити інструментарій діагностики розрахунком тільки фінансових показників. Такі показники повинні з'являтися тільки на кінцевій стадії діагностики, бо вони

характеризують результати управління підприємством за період і якщо ті не дуже вдалі, то необхідно відповісти на питання – чому?

Відповіді на це питання принципово не можна, якщо використовувати тільки фінансові показники. Слід пам'ятати, що діагностика слугує цілям управління. В зв'язку з цим, аналізувати необхідно не тільки бізнес-процеси, що забезпечують «фінансову функцію» підприємства, але й всі основні бізнес-процеси, пов'язані з діяльністю підприємства.

Зупинимось на структурі діагностики. Фінансовий інструментарій діагностики результатів діяльності і стану підприємства є дуже розгалуженим і включає в себе велику кількість фінансових показників (коефіцієнтів), які досить часто дублюють один одного і не завжди є очевидною необхідністю використання тих або інших коефіцієнтів.

В зв'язку з цим, доцільним є наступне, третє положення фінансової діагностики сформулювати у вигляді принципу розумної достатності використання методів фінансового аналізу. Суть принципу є надзвичайно простою – для цілей діагностики слід використовувати тільки ті показники, які є інформаційною основою для прийняття управлінських рішень.

Якщо вести мову про практичне втілення принципу розумної достатності, то в ході дослідження рекомендується обмежитись набором засобів фінансової діагностики, представленими на рис. 1.

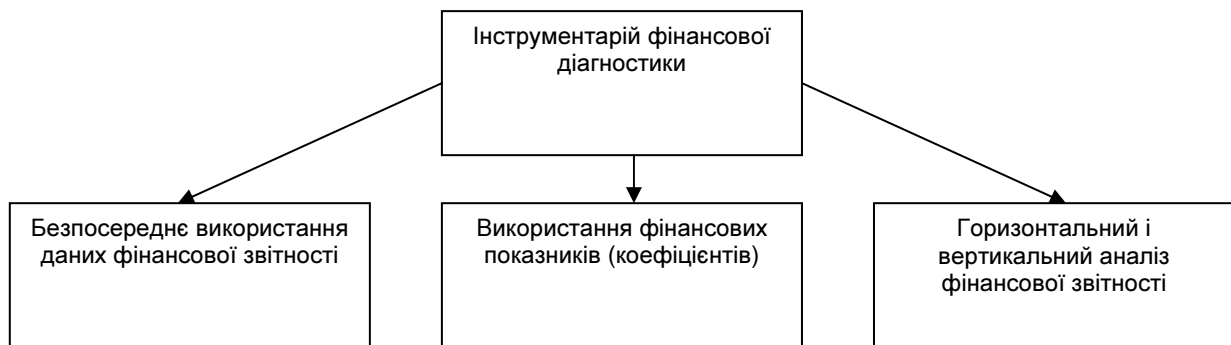

Рис. 1. Інструментарій фінансової діагностики на промисловому підприємстві

Зупинимось коротко на змісті кожного складника. Так, безпосереднє використання фінансової звітності є першим, але не основним кроком, фінансової діагностики. Перш за все, підкреслимо різницю між поняттями «інформація» та «дані». Дані в галузі фінансового менеджменту, зазвичай, представляють собою набір певних відомостей, як правило, кількісного характеру, які характеризують підприємство. Важливим є те, що на основі цієї слабо структурованої інформації принципово неможливо зробити ефективну діагностику. Термін «інформація» передбачає деяку ступінь організації даних, причому, алгоритм упорядкування інформації слугує цілям її використання.

Перший етап структурного упорядкування фінансових даних якраз і полягає у складанні фінансової звітності, коли фінансові дані згруповані у Балансі, Звіті про фінансові результати тощо. Чи можна зробити детальний аналіз діяльності підприємства за допомогою цих даних? Так, але зробити цей аналіз може досвідчений економіст, а керівництву, як правило, необхідна деяка більш узагальнено подана і лаконічна система даних.

Вертикальний і горизонтальний аналіз фінансової звітності є наступною стадією упорядкування фінансової інформації. Даний інструментарій фінансової діагностики ілюструє четверте її положення, яке можна сформулювати як принцип порівнюваності. Сутність цього принципу полягає в тому, що самі по собі фінансові показники є непридатними для прийняття рішень, якщо не співставляти їх з іншими даними, що мають відношення до об'єкта діагностики. При цьому, за результатами діагностики слід зробити два висновки:

- як змінився стан підприємства порівняно з попередніми періодами;
- наскільки успішно наше підприємство працює порівняно з конкурентами.

В цьому контексті, доцільно згадати про таке поняття як «норматив». У багатьох працях з фінансового аналізу поряд із визначенням того чи іншого фінансового показника, як правило, вказують його цільовий норматив. Що ж слугує методичним знаменником нормативу фінансового показника? Традиційно у світовій практиці використовують «середнє по галузі» значення фінансових показників. Багато вітчизняних аналітиків використовують ці орієнтири для співставлення з результатами діагностики власних підприємств. Якщо ж такі дані відсутні, або не є співставними, то єдиним джерелом порівняння є значення цього показника базового підприємства за минулий період. Спостерігаючи позитивну динаміку будь-якого показника підприємства, керівництво робить висновки про те, що команда працює успішно, а негативна динаміка змушує шукати слабкі місця діяльності.

Третій інструментарій (рис. 1) фінансової діагностики – це традиційний набір фінансових коефіцієнтів. І якраз тут починається найбільша невизначеність. Кожен автор праці з фінансового

аналізу [1-4; 7; 8; 10-11] вважає своїм обов'язком запропонувати власну класифікацію фінансових коефіцієнтів. В зв'язку з цим, вважаємо за доцільне упорядкувати фінансові показники за ознакою операційної діяльності як головної на підприємстві.

Сутність підходу, що пропонується, полягає в тому, що основним показником результативності підприємства визнано показник прибутковості власного капіталу (зазвичай, позначається ROE). Таким чином, на перше місце ставиться інтерес власника. Даний показник забезпечується, головним чином, двома факторами: прибутковістю продажу (цей показник належить до групи показників операційної діяльності) та оборотністю активів (група показників ефективності використання активів).

Дійсно, кожен власник розуміє, що високу віддачу від використання вкладених коштів можна забезпечити високою «маржею продажу» та/або високою оборотністю оборотних активів. Оцінка показників ліквідності є невід'ємною частиною діагностичної процедури. Їх призначення полягає в тому, щоб попередити менеджмент базового підприємства від зайвого збільшення оборотності. Нарешті, віддачу від використання вкладених власником коштів можна збільшити за рахунок використання довгострокових позикових коштів. Цю частину діяльності підприємства (тобто, фінансову) характеризує група показників структури капіталу.

Але структура фінансових показників, які необхідно проаналізувати на підприємстві, буде неповною, якщо не розглянути такі «ринкові показники», як прибуток на одну акцію, коефіцієнт дивідендних виплат тощо. Це пов'язано з тим, що багато промислових підприємств належить до публічних акціонерних товариств.

Отже, після визначення структури фінансових показників виникає питання про часовий аспект діагностики. Дане положення може бути охарактеризоване за допомогою принципу часової відповідності фінансової діагностики. Згідно цього принципу, діагностика підприємства повинна відбуватися відповідно певного часового регламенту. Найпривабливішим з практичної точки зору є регламент діагностики, при якому:

—один раз на рік (під час підготовки річного звіту) відбувається фундаментальна діагностика, що передбачає використання всього діагностичного інструментарію (рис. 1);

—щомісячно відбувається оцінка обмеженої кількості показників за результатами поточного місяця (зазвичай, це робиться в перших числах наступного місяця).

Остання процедура носить назву «моніторинг» діяльності підприємства. В процесі моніторингу здійснюється контроль показників, що характеризують оперативні результати діяльності. Зокрема, до складу показників моніторингу не має сенсу вводити показник прибутковості активів або власного капіталу. Даний показник є інтегральним, він формується протягом всього року. В той же час, до складу показників моніторингу слід обов'язково включати показник валової прибутковості (відношення валового прибутку до виручки). Цю характеристику слід «моніторити» якомога частіше, щоб вчасно визначити негативну тенденцію погіршення операційної ефективності підприємства.

В якості останнього положення фінансової діагностики виступає принцип закінченості, сутність якого полягає в тому, що коли розраховані всі фінансові коефіцієнти, зроблений горизонтальний та вертикальний аналіз фінансової звітності та описані її особливості, характерні для періоду, що аналізується, то необхідно зробити висновки, заради яких, власне, і були виконані всі вказані вище роботи. Надання таких висновків повинно бути лаконічним і конструктивним, тобто, спрямованим на пошук шляхів поліпшення діяльності компанії. В якості такого представлення рекомендується формат так званого SWOT-аналізу. Прагматична доцільність SWOT-аналізу полягає в тому, що він робить спробу конструктивного покращення результативності діяльності підприємства. На підставі цих основних позицій SWOT-аналізу керівництво підприємства повинно сформулювати рекомендації за основними напрямками покращення діяльності. Тільки тоді процес діагностики можна вважати завершеним.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, необхідно постійно слідкувати за змінами фінансового стану та платоспроможності промислового підприємства, а основними положеннями його фінансової діагностики, що пропонуються в ході дослідження, є наступні:

—зміст діагностики складають: а) аналіз результатів діяльності підприємства і б) аналіз основних бізнес-процесів підприємства;

—фінансові показники повинні аналізуватися в комплексі з іншими «не фінансовими» показниками;

—принцип розумної достатності: для цілей діагностики слід використовувати тільки ті показники, які є інформаційною основою для прийняття управлінських рішень;

—принцип порівнюваності: фінансові показники є непридатними для прийняття рішень, якщо аналітик не співставляє їх з якимись іншими даними, що мають відношення до об'єкта діагностики;

—принцип часової погодженості: фінансова діагностика повинна проводитись у відповідності з конкретним регламентом, наприклад, раз на рік проводиться крупномасштабна діагностика, а раз на місяць здійснюється моніторинг виробничих фінансових показників;

—діагностика повинна закінчуватися лаконічним наданням основних висновків, наприклад, в форматі SWOT-аналізу.

Сформовані принципи мають чіткий практичний зміст. Цими принципами повинен послуговуватись будь-який фінансовий аналітик. В протилежному випадку, результати діагностики будуть непридатними з точки зору наступних управлінських рішень, спрямованих на покращення діяльності промислового підприємства.

Бібліографічний список

1. Економічний аналіз : [навч. посібник] / [за ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка]. – К. : КНЕУ, 2003. – 556 с.
2. Квасницька Р. С. Етапність проведення діагностики кризового стану та ймовірності банкрутства підприємства / Р. С. Квасницька, І. М. Кордонець // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 2. – С. 130-135.
3. Кононенко О. Аналіз фінансової звітності / О. Кононенко. – Х. : Фактор, 2002. – 144 с.
4. Костирко Р. О. Фінансовий аналіз : [навч. посіб.] / Р. О. Костирко. – Х. : Фактор, 2007. – 784 с.
5. Кукукина И. Г. Учёт и анализ банкротств. Антикризисное управление : [учеб. пособие] / И. Г. Кукукина, И. А. Астраханцева ; [под ред. И. Г. Кукукиной]. – М. : Высшее образование, 2007. – 360 с.
6. Прохорова В. В. Прогнозування банкрутства як складова антикризового фінансового управління / В. В. Прохорова, О. С. Крупчатніков // Економічний простір. – 2009. – № 23/2. – С. 103-109.
7. Рзаєва Т. Г. Зарубіжні методи визначення ймовірності банкрутства підприємства / Т. Г. Рзаєва, І. В. Стасюк // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 3. – С. 177-181.
8. Савицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия / Г. В. Савицкая. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 512 с.
9. Савчук В. П. Фінансова діагностика підприємства і підтримка управлінських рішень / В. П. Савчук [Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу : http://www.cfin.ru/finanalysis/reports/finan_management.html.
10. Фінансовий аналіз : [навч. посіб.] / [Білик М. Д., Павловська О. В., Пritуляк Н. М., Невмержицька Н. Ю.]. – К. : КНЕУ, 2007. – 592 с.
11. Шевчук В. О. Аналіз господарської діяльності : [навч. посіб.] / В. О. Шевчук, О. В. Коновалова, В. П. Пантелєєв ; НАСОА Держкомстату України. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2011. – 399 с.

Анотація

В статті обґрунтована необхідність регулярного моніторингу фінансового стану промислового підприємства для запобігання його банкрутства. Сформульовані основні положення фінансової діагностики підприємства, спрямовані на покращення результатів його діяльності та з метою управління його платоспроможністю.

Ключові слова: моніторинг, діагностика, фінансовий стан, коефіцієнт, підприємство, банкрутство.

Аннотация

В данной статье обоснована необходимость регулярного мониторинга финансового состояния промышленного предприятия для предотвращения его банкротства. Сформулированы основные положения финансовой диагностики предприятия, направленные на улучшение результатов его деятельности и с целью управления его платежеспособностью.

Ключевые слова: мониторинг, диагностика, финансовое состояние, коэффициент, предприятие, банкротство.

Annotation

In this article a reasonable necessity of the regular monitoring of the financial state of industrial enterprise is for warning of his bankruptcy. The set forth substantive provisions of financial diagnostics are the enterprises sent to the improvement of results of his activity and with the aim of management his solvency.

Key words: monitoring, diagnostics, financial state, coefficient, enterprise, bankruptcy.